Осовська Ю.С., здобувач
Науковий керівник : Шведова Ганна Леонідівна
кандидат юридичних наук, доцент
Державний торговельно-економічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ МОТИВУ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕННЯХ ПРОТИ ЖИТТЯ ОСОБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

ВСТУП. В умовах воєнного стану особливого значення набуває кримінально-правова охорона життя людини. Війна впливає не лише на безпекову та економічну ситуацію в державі, а й на емоційний стан людей, їхні взаємини та сприйняття конфліктних ситуацій. Постійне напруження, страх за власне життя та життя близьких, пережиті втрати, вимушене переміщення й невизначеність майбутнього можуть створювати додаткове психологічне навантаження. За таких обставин важливо дослідити вплив особистих і зовнішніх чинників на формування мотиву кримінального правопорушення проти життя особи.

Для правильної кримінально-правової оцінки діяння необхідно встановити не лише обставини події, а й причини протиправної поведінки. Мотив допомагає з'ясувати внутрішні спонукання особи, характер її відносин із потерпілим та передумови конфлікту. Метою дослідження є розкриття поняття мотиву кримінального правопорушення, визначення можливого впливу умов воєнного стану на його формування та з'ясування особливостей установлення мотиву під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя особи.

1. ПОНЯТТЯ МОТИВУ ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ. У кримінально-правовій науці мотив розглядається як внутрішнє спонукання, яке пояснює, чому особа обирає певну поведінку. Він пов'язаний із потребами, інтересами, емоціями, переконаннями та життєвими обставинами людини. Як зазначає А. В. Шульженко, мотив є складним психологічним утворенням, яке поєднує різні елементи внутрішнього світу особи та може змінюватися залежно від обставин [1].

У праці Г. Андрусяка досліджено співвідношення мотиву, мотивації та мети поведінки. Авторка звертає увагу на те, що зовнішні обставини впливають на поведінку людини через їх сприйняття її свідомістю та волею. Мотив і мета не є тотожними поняттями: мотив пояснює внутрішнє спонукання до дії, тоді як мета характеризує результат, якого особа прагне досягти [2].

Протиправній поведінці не завжди передує одна раптова подія. У певних випадках їй можуть передувати тривалі конфлікти, образи, почуття несправедливості або накопичене невдоволення. Окрема ситуація іноді стає лише приводом для прояву негативних переживань, які формувалися протягом тривалого часу. Тому для встановлення мотиву важливо досліджувати як обставини безпосередньо перед подією, так і попередні взаємини між учасниками.

Мотив не можна ототожнювати з емоцією, наміром або метою. Наприклад, гнів може супроводжувати конфлікт, але сам по собі не пояснює, чому особа вирішила заподіяти іншій людині смерть. Необхідно з'ясувати, чи діяла вона через помсту, особисту неприязнь, корисливу зацікавленість або з інших спонукань. Наявність конфлікту між людьми також автоматично не доводить, що саме він став мотивом кримінального правопорушення.

Мотив має істотне значення для дослідження суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, оскільки дає змогу з'ясувати внутрішні підстави дій особи .

2. ВПЛИВ УМОВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ФОРМУВАННЯ МОТИВУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ЖИТТЯ ОСОБИ. Однією з особливостей сучасних суспільних умов є тривале накопичення негативних переживань, спричинених війною. Людина може одночасно переживати страх, втому, втрату близьких, матеріальні труднощі та невизначеність щодо майбутнього. Якщо до цього додаються особисті образи, тривалі суперечки або складні сімейні відносини, емоційне напруження може посилюватися та впливати на сприйняття поведінки інших людей і реакцію на конфлікти.

При цьому не можна стверджувати, що війна безпосередньо призводить до зростання агресивності кожної людини або обов'язково спричиняє насильницькі кримінальні правопорушення. Більшість людей, які переживають складні обставини, не вчиняють насильства. Тому умови воєнного стану доцільно розглядати як можливий контекст формування мотивації, значення якого залежить від індивідуальних особливостей людини, її життєвого досвіду, цінностей і конкретної ситуації.

Г. Андрусяк звертає увагу на взаємодію зовнішніх обставин і внутрішніх спонукань людини та зазначає, що поведінка може бути зумовлена декількома мотивами, серед яких один відіграє провідну роль [2]. Це дає підстави враховувати можливість поєднання різних чинників під час дослідження кримінальних правопорушень проти життя особи.

Якщо конфлікт розвивався поступово, йому могли передувати суперечки, погрози або взаємні претензії. Безпосередня сварка в такому разі може бути завершальним етапом тривалого формування протиправного наміру. Проте рішення про насильство може виникнути й безпосередньо під час конфлікту. В обох випадках важливо враховувати послідовність подій, поведінку учасників і характер їхніх взаємин. Сам факт пережитого стресу не доводить наявності певного мотиву, а емоційне збудження не виключає свідомого прийняття рішення.

3. ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ МОТИВУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ЖИТТЯ ОСОБИ. Встановлення мотиву є складним завданням, оскільки внутрішні спонукання людини неможливо безпосередньо спостерігати. Про них роблять висновки на підставі фактичних обставин, висловлювань особи, її поведінки та інших відомостей, отриманих у кримінальному провадженні. Як зазначає А. В. Шульженко, дослідження мотиву має важливе значення для встановлення суб'єктивної сторони кримінального правопорушення та розмежування діянь, подібних за зовнішніми ознаками [1].

Відповідно до статті 115 Кримінального кодексу України умисне вбивство полягає в умисному протиправному заподіянні смерті іншій людині. Частина друга цієї статті передбачає кваліфікуючі ознаки, серед яких окремі мотиви вчинення кримінального правопорушення, зокрема корисливі та хуліганські мотиви, а також мотиви расової, національної чи релігійної нетерпимості [3]. Якщо мотив передбачений законом як кваліфікуюча ознака, його встановлення безпосередньо впливає на правильність кримінально-правової кваліфікації.

Для встановлення мотиву досліджують відносини між підозрюваним і потерпілим, попередні конфлікти, листування, повідомлення, погрози, показання свідків, а також дії особи до та після події. Наприклад, попередні погрози можуть указувати на наявність конфлікту, а приховування слідів правопорушення - мати доказове значення. Проте жодна з цих обставин окремо не дозволяє однозначно визначити мотив, тому їх необхідно оцінювати в сукупності.

Під час розслідування в умовах воєнного стану доцільно також досліджувати обставини, які могли впливати на емоційний стан особи. Однак такі переживання не можна автоматично визнавати причиною кримінального правопорушення: необхідно встановити їхній зв'язок із конкретною подією та підтвердити відповідні припущення доказами.

Установлення мотиву потребує комплексного підходу, що передбачає аналіз кримінально-правових ознак діяння, взаємин між учасниками, обставин події та можливих психологічних чинників. Це дозволяє точніше з'ясувати причини протиправної поведінки й забезпечити обґрунтовану правову оцінку вчиненого.

ВИСНОВКИ. Мотив є важливим елементом дослідження суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, оскільки дає змогу з'ясувати внутрішні спонукання особи та пояснити причини її поведінки. Наукові праці А. В. Шульженко та Г. Андрусяка підтверджують складність мотиву, його зв'язок із потребами, емоціями й зовнішніми обставинами, а також можливість поєднання декількох спонукань у межах одного вчинку.

В умовах воєнного стану тривалий стрес, пережиті втрати, страх і міжособистісні конфлікти можуть за певних обставин впливати на формування мотиву насильства. Проте ці чинники не можна автоматично вважати причиною кримінального правопорушення. Мотив має встановлюватися на підставі конкретних обставин справи та сукупності доказів, що сприяє правильній кримінально-правовій кваліфікації й обґрунтованій оцінці дій особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шульженко А. В. Мотив у складі кримінально-правової характеристики суб'єктивної сторони злочину. *Харківський національний університет внутрішніх справ: 25 років досвіду та погляд у майбутнє (1994–2019 рр.)* : збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції до 25-річчя створення університету (м. Харків, 22 листопада 2019 р.). Харків, 2019. С. 528–531.

2. Андрусяк Г. М. Мотив та мотивація злочинної поведінки під час необхідної оборони. *Юридичний вісник*. Одеса : Гельветика, 2021. № 4. С. 65–71. DOI: https://doi.org/10.32837/yuv.v0i4.2217.

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 13.10.2026).

Охріменко Є.Ю., здобувач
Науковий керівник:Джолос С.В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ І СПІВВІДНОШЕННЯ ЛОКАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ І МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА РОЛЬ МОЛОДІЖНИХ ДОРАДЧИХ ОРГАНІВ ЯК ІНСТИТУТУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Фундаментальною основою розбудови сучасної правової та демократичної держави є народовладдя. Демократія (від грецьких слів *demos* – народ і *kratos* – влада) у правовій науці розглядається як форма організації суспільства, його державно-політичного устрою, що ґрунтується на визнанні народу джерелом влади, послідовному здійсненні принципу рівності і свободи людей, їх реальної участі в управлінні справами держави і суспільства [1].

Згідно зі статтею 5 Конституції України, народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування [2].

Н.М. Крестовська та Л.Г. Матвеєва зазначають, що вперше термін «демократія» вжив видатний давньогрецький історик – Геродот, а найбільш відоме та образне його визначення дав один з найбільш відомих президентів США – Авраам Лінкольн, який стверджував, що «Демократія – це правління народу, вибране народом і для народу» [3, с. 117].

Попри ту обставину, що Арістотель [4, с. 50-51] та інші мислителі, включаючи й його численних послідовників, вважали демократію «неправильною» формою державного ладу (тобто такою, коли влада не турбується про інтереси суспільства, і суспільство скочується до анархії та хаосу), тим не менше, саме народовладдя стало найпопулярнішою моделлю організації суспільно-політичного життя у сучасному світі.

Пояснення цьому парадоксу дав видатний державний діяч, прем'єр-міністр Великобританії сер Уїнстон Черчілль, який у 1947 р. заявив у британському парламенті: «Демократія – найгірша форма правління, але нічого кращого людство не придумало до цього часу» [5].

Н.М. Крестовська та Л.Г. Матвеєва зауважують, що демократія – це такий тип держави, коли всі без винятку громадяни беруть участь у формуванні і функціонуванні апарату органів державної влади і місцевого самоврядування, а також здійснюють контроль за їх діяльністю [3, с. 118].